

CIPARU LIETOJUMS IZGLĪTĪBAS IESTĀDES NOSAUKUMĀ: VĒSTURISKAIS UN LINGVISTISKAIS ASPEKTS

Abstract

Usage of numbers in names of educational establishments: the historical and linguistic aspect

Verbal description, which reveals the nature of the object denoted by nomenclature unit, refers to individual differentiating features without which this term can be used only in a generalising meaning, for example, *vidusskola*, *arodskola*, *augstskola*. As regards higher and vocational educational establishments (music, sport schools etc.) numeration in their names has not been observed.

Study of the names of educational establishments over a longer period of time allows identifying formation elements of names specific for each period of history. One of the elements of the differentiating part in names, used almost in all periods, is a number; in school-reports it is quite often found also in nomenclature unit record, but less frequently in symbolic names.

The article deals with usage of numeration in names of different groups of educational establishments at different stages of the history of Latvia and regions, by illustrating the number functions, style of writing (Roman, Arabic numerals, in words), standards of using numerals in names and their topicality in compliance with extra linguistic circumstances.

Atslēgas vārdi: cipars, numerācija, izglītības iestādes nosaukums, skaitļa vārda funkcijas iestādes nosaukumā.

Onomastikas materiāls ietver sevī milzīgu kultūrvēsturisku potenciālu, kura vērtība, šķiet, joprojām nav pietiekami apzināta (Laugale 2009). Šādas kultūrvēsturiskās vērtības glabā arī ergonīmi (t. i., iestāžu nosaukumi). Katrs nosaukums (arī skolas nosaukums) no citiem līdzīgiem nosaukumiem atšķiras ar papildu pazīmēm, ar atšķirīgiem nosaukuma struktūras elementiem, veidojot attiecīgās reālijas aprakstu (Канделаки 1973: 63).

Tradicionāli kā diferencētājelements skolas nosaukumā var būt iekļauts *kārtas skaitļa vārds*, ko apzīmē ar ciparu. Parasti to lieto tajos gadījumos, ja ir vairākas skolas, kuru nosaukumos pārējie elementi ir identiski (lielākoties toponīms un nomenklatūras vienība), piem., *Ilūkstes 1. vidusskola* un *Ilūkstes 2. vidusskola*.

Izglītības iestāžu nosaukumu izpēte ilgākā laika periodā Latvijas vēstures dažādos posmos un valsts reģionos ilustrē skaitļa vārda funkcijas, to maiņu, rakstisko apzīmējumu (romiešu un arābu cipari, kā arī vārdiem), to dažādo novietojumu nosaukumā.

Veidojot nosaukumus, ir svarīgi atcerēties, ka „kārtas skaitļa vārdi norāda kārtību, kādā priekšmeti atrodas īstenībā vai arī seko cits citam, priekšmetus minot vai skaitot” (MLLVG I, 1959: 479).

Šāda situācija Latvijas lielākajās pilsētās bija izteikta 20. gadsimta 30.–40. gados.

Jāpievērš uzmanība arī konstatētajam formulējumam, ka „kārtas skaitļa vārdi norāda secību, kādā būtnes, parādības vai priekšmeti seko cits citam skaitīšanā” (Kalme, Smiltneice

2001: 151). Tātad pēc kārtas skaitļa, t. i., cipara nosaukumā varētu spriest par skolu rašanās secību, tomēr ne vienmēr kārtas skaitļa vārds norāda skolu dibināšanas secību.

Nereti skolu nosaukumu numerācija sākas tikai ar skaitli 2, piemēram, *Gulbenes vidusskola* un *Gulbenes 2. vidusskola*, *Talsu pamatskola* un *Talsu 2. pamatskola*, tādēļ praktiski var rasties situācija, kad 1. numurs tiek piešķirts vēlāk, pat kā pēdējais. Piemēram, kad *Valmieras 11 komjauniešu varoņu vidusskolai* 1990. gadā pēc skolas ierosinājuma tika mainīts skolas vārds, atsakoties no *11 komjauniešu varoņu vārda*, nevarēja izdomāt neko laikmetam raksturīgu. Tā kā līdz šim pilsētā bija vidusskolas, kuru numerācija sākās ar 2., 3., 4. un 5., bet ar pirmo numuru nekad Valmieras vēsturē neviena vidusskola nav bijusi, taču tieši šī skola – *Valmieras Valsts vidusskola* (kādreizējais nosaukums) – bija vienīgā vidējās izglītības mācību iestāde 20. gadsimta 20. gados Valmierā, tātad pirmā, skolai tika piešķirts nosaukums – *Valmieras 1. vidusskola* (skolas vēstures materiāli).

Dažkārt cipara 1 nosaukumos vairs nav tāpēc, ka tradicionāli 1. vidusskola kļuvusi par ģimnāziju, tādēļ dažās pilsētās (piemēram, Talsos, Saldū) ir tikai 2. vidusskola. Šī tendence raksturīga daudzām Latvijas pilsētām, kurās 20. gadsimta 90. gados atsevišķām skolām „tika atjaunots skolas vēsturiskais nosaukums” un *vecākās vidusskolas* parasti tika pārdēvētas par *ģimnāzijām*, piemēram, *Saldus pilsētas ģimnāzija* un *Saldus pilsētas 2. vidusskola*.

Nosaukumu praktiskais lietojums liecina, ka atsevišķās pilsētās par ģimnāziju kļuvusi 2. vidusskola, un pilsētā palikusi tikai viena vidusskola, kas saglabājusi savu sākotnējo numerāciju. Tas it kā neatbilst ne loģikas, ne arī gramatikas likumiem par skaitļa vārda lietošanu, jo „numerāciju izmanto, ja ir vismaz divas numurējamās vienības” (Krūmiņa, Skujiņa 2002: 96). Piemēram, no šī viedokļa neloģisks numura lietojums, šķiet, nosaukumā *Ogres 1. vidusskola*, jo tā ir vienīgā vidusskola pilsētā. Liepājas vienīgās ģimnāzijas nosaukuma izveidi – *Liepājas 1. ģimnāzija* – komentē domes izglītības speciāliste S. Golde: “Mācību iestādes nosaukumā saglabāts skaitlis 1 (ģimnāzija izveidota uz 1. vidusskolas bāzes), domājot par pilsētas attīstības iespējām, jo pilsētā plānots turpināt ģimnāziju tīkla attīstību” (Kurzemes Vārds, 2006. gada 12. aprīlī).

Loģisku skaidrojumu mūsdienās kārtas skaitļa lietojumam nevar atrast vēl veselā virknē citu skolu nosaukumu. Nosaukumā *Siguldas 3. pamatskola* skaitlis 3 nenorāda, ka Siguldā ir 3 pamatskolas, patiesībā ir tikai viena pamatskola. Šī fakta noskaidrošana prasa papildu pētījumus. Līdzīgas īpatnības var konstatēt nosaukumos *Saldus pilsētas 2. vidusskola* un *Talsu 2. vidusskola*, jo citu vidusskolu šajās pilsētās nemaz nav. Pilsētā ir gan šī paša līmeņa vidējās izglītības iestāde – ģimnāzija. Var secināt, ka dažkārt skolas nosaukumā cipars ir zaudējis savu semantiku un kļuvis par simbolisku ergonīma sastāvdaļu, lai saglabātu vēsturisko nosaukumu un skolas atpazīstamību.

Analizējot apkopotos izglītības iestāžu nosaukumus, var secināt, ka cipars nosaukumā nav universāls diferencētājelements. Piemēram, Valmierā 2010./2011. mācību gadā cipars ir iekļauts tikai dažu vidējās izglītības iestāžu nosaukumos:

Valmieras Valsts ģimnāzija,
Valmieras 2. vidusskola,
Valmieras Viestura vidusskola,
Valmieras Pārgaujas ģimnāzija,
Valmieras 5. vidusskola.

Daugavpilī izglītības iestāžu numerācija veidota pēc cita principa. Acīmredzot nelietderīga izrādījusies sistēma numurēt katra tipa skolas atsevišķi kā pirmskara periodā, kad pilsētā vienlaicīgi bija četras skolas ar kārtas Nr. 2, piem.,

1922.–1941. *Daugavpils pilsētas 2. Valsts ģimnāzija,*
1939. gadā *Daugavpils pilsētas 2. poļu pamatskola,*
1925. gadā *Daugavpils pilsētas 2. latviešu pamatskola,*
1921.–1944. *Daugavpils pilsētas 2. krievu skola* (LVVA, 2067. f.).

Izpētot 2007./2008. māc. gada Daugavpils skolu sarakstu, tika konstatēts, ka visas izglītības iestādes sakārtotas, ievērojot nosacījumu, lai cipari neatkārtotos. Kopskaitā no 17 izglītības iestādēm katrs cipars izmantots tikai vienu reizi:

1., 4., *speciālā pamatskola* (nav minēti numuri 2 un 14, bet divu skolu nosaukumos skaitļa vārda vispār nav – *Daugavpils Saskaņas pamatskola, Daugavpils Vienības pamatskola*).

5., 7., 8., 11. – *Daugavpils pamatskola.*

3., 6., 9., 10., 12., 13., 15., 16., 17. – *Daugavpils vidusskola.*

Šāda kārtība skolu nosaukumu veidošanā ir konstatēta tikai Daugavpilī un Jelgavā.

Liepājas skolu vēstures izpēte sniedz interesantas ziņas par numerācijas lietojumu skolu nosaukumos, mainoties vēsturiskajiem apstākļiem. 1940. gada 20. augustā pilsētas pagaidu valdība izdeva rīkojumu, ar kuru tika pārdēvētas visas Liepājas pamatskolas (Komunists, 1940. gada 21. aug., Nr. 64). Ar vieglu roku tika nosvītota neatkarības gados izveidojusies tradīcija skolām dot rakstnieku, dzejnieku, kultūras darbinieku vārdus, tā vietā ieviešot skolu numerāciju. Pildot rīkojumu, Liepājas skolas turpmāk tika sauktas šādi:

28. janvāra Draudzīgā aicinājuma pamatskola – 1. latviešu pamatskola,

Kronvaldu Ata pamatskola – 2. latviešu pamatskola,

Raiņa pamatskola – 3. latviešu pamatskola,

Blaumaņa pamatskola – 4. latviešu pamatskola,

Janševska pamatskola – 5. latviešu pamatskola (tai tika pievienota arī *Kalpaka pamatskola*),

*Saulieša pamatskola – 6. latviešu pamatskola,
Poruka pamatskola – 7. latviešu pamatskola,
Čakstes pamatskola – 8. latviešu pamatskola.*

Attiecīgais cipars skolas nosaukumā nenorāda skolu dibināšanas kārtību, bet, šķiet, dots patvaļīgi un iegūst tikai simbolisku nozīmi.

Par to liecina arī Liepājas 5. vidusskolas nosaukuma maiņa, kur reizē ar nomenklatūras vārdu mainījies arī kārtas skaitlis, apliecinot, ka katram skolu tipam bijusi sava numerācija:

1938.–1940. *Liepājas pilsētas 28. janvāra Draudzīgā aicinājuma pamatskola,*

1940./1941. *Liepājas pilsētas 1. latviešu nepilnā vidusskola,*

1941.–1944. *Liepājas 1. tautskola, arī 1. pamatskola,*

1945. gadā *Liepājas 3. tautskola,*

1945.–1947. *Liepājas pilsētas 5. nepilnā vidusskola,*

1947.–1954. *Liepājas 5. septiņgadīgā skola,*

1954.–1997. *Liepājas pilsētas 5. vidusskola,*

No 1997. gada *Draudzīgā aicinājuma Liepājas pilsētas 5. vidusskola.*

Šāda numerācijas maiņa atbilst izglītības iestāžu sistēmai tikai tajā laika periodā, kad tie tiek sakārtoti, bet rada problēmas ilgtermiņā, piem., kārtojot vai meklējot datus arhīvā.

Norādījumi par skaitļa vārda lietošanu nosaukumos paredz: „Ja tiešajā nosaukumā izmantots skaitļa vārds, tas rakstāms tieši aiz vietas apzīmējuma vai, ja vietas apzīmējuma nav, – nosaukuma sākumā” (Skujiņa 1993:19).

Skolu nosaukumos ne vienmēr šī norma tiek ievērota, piemēram, Ludzas rajona Mežvidu pagasta skolām kārtas skaitļa vārdu apzīmējošā cipara novietojums nosaukumā neatbilst norādēm, piem., *1. Mežvidu pamatskola* un *2. Mežvidu pamatskola.*

Izpētot 20. gadsimta 20.–30. gadu Izglītības ministrijas apkopotos ģimnāziju sarakstus, var secināt, ka skolu sarakstu veidotāji nav pievērsuši uzmanību izglītības iestāžu (ģimnāziju) nosaukumu vienotai pieraksta sistēmai, jo diferencējošo elementu rakstības secība mainās ik mācību gadu, ja šo elementu daudzums ir vairāk nekā divas vienības. Salīdzināšanai doti Rīgas 1. ģimnāzijas nosaukumi:

1931./32. m. g. – *Rīgas pilsētas I ģimnāzija,*

1932./33. m. g. – *Rīgas pilsētas ģimnāzija* – numurs vispār nav lietots,

1933./34. m. g. – *Rīgas pilsētas I ģimnāzija,*

1936./37. m. g. – *I Rīgas pilsētas ģimnāzija.*

Gramatikā tradicionāli ir pieņemts, ka aiz romiešu cipara punktu liek tikai tad, ja ar šo ciparu apzīmētais skaitļa vārds lietots teikuma nozīmē (Kalme, Smiltiece 2001: 152).

Valodnieciskajā literatūrā nav konstatēta cita romiešu ciparu pieraksta tradīcija, tomēr pirmskara periodā ir bijuši skolu nosaukumi, kas neatbilst šim pieraksta noteikumam:

I. Skultes 6 klasīgā pamatskola (1933./34. m. g.),

Rīgas pilsētas I. papildu (vakara) skola (1931./32. m. g.).

No mūsdienu valodas viedokļa pārprotams nosaukums dažkārt radies, sajaucot diferencējošo elementu secību nosaukumā, piemēram, vedinot domāt par otro Rīgu:

II Rīgas valsts arodu skola (1938./39. m. g.), *II Rīgas arodu skola* (1938./39. m. g.).

Var konstatēt, ka līdzīgas konstrukcijas skolas nosaukumā kārtas skaitlis nereti rakstīts vārdiski, tādējādi novēršot iespējamus pārpratumus:

Pirmā Talsu Pilsētas Pamatskola (1932./33. m. g.), *Pirmā Rīgas valsts ģimnāzija* (1920. gadā) – (vēsturiski tā patiešām arī bija pirmā ģimnāzija Rīgā).

Mūsdienu skolu nosaukumos šāda dažādība nav vērojama, lietoti tikai arābu cipari.

Var konstatēt, ka it kā nepārprotamā ciparu lietošana tomēr rada sarežģījumus gan skolu nosaukumu lietotājiem, gan vēstures pētniekiem, piemēram, *Rīgas Valsts 1. ģimnāzijas* pastāvēšanai iespējams izsekot līdz pat 1211. gadam, kad dibināta *Domskola*. Meklējot datus par skolas vēsturi, jāņem vērā, ka laika posmā, kad skolu sauca par Rīgas *pilsētas 1. ģimnāziju*, pastāvēja arī Rīgas *Valsts 1. ģimnāzija*, kas faktiski ir divas dažādas skolas. Kaut arī nosaukumā ir lietoti diferencētārvārdi *pilsētas* un *valsts*, valodas lietotājs tos var neuztvert, uzskatot par mazāksvarīgiem (vienas pakāpes skolām vienā apdzīvotā teritorijā nebūtu vēlami vienādi kārtas numuri).

Skolu vēstures dokumenti liecina, ka arī iestāžu numerācijā nereti bija vērojama citas, tajā laikā noteicošās, valodas ietekme. To uzskatāmi parāda skolu numerācija Ventspilī un Daugavpilī, kur tradicionāli pēc krievu valodas parauga nosaukumā tiek lietota konstrukcija – Nr.+ cipars. Ieskatam doti vienas skolas nosaukumi dažādos periodos:

1947.–1955. *Speciālā amatniecības skola Nr. 2*,

1955.–1963. *Amatniecības skola Nr. 20*,

1963.–1975. *Profesionāli tehniskā skola Nr. 20* (Ventspils ZVA, 17. f.).

Sevišķi spilgti šī konstrukcija ar skaitļa vārdu aiz numurējamās vienības (t. i., aiz nomenklatūras vārda) spēcīgo tradīciju un valodas vides sociolingvistisko īpatnību dēļ Daugavpilī ir aktuāla joprojām:

Daugavpils pilsētas Bērnu un jaunatnes sporta skola Nr. 1,

Daugavpils pilsētas Bērnu un jaunatnes sporta skola Nr. 2.

Vēsturiski tādi nosaukumi ir konstatēti arhīva dokumentos, piemēram, no 1921. gada – 1944. gadam *Daugavpils Valsts vidusskola Nr. 1* (LVVA, 2067. f.).

Lai veicinātu profesionālo izglītības iestāžu atpazīstamību un skolas nosaukums atbilstu īstenojamām profesionālās izglītības programmām, Izglītības un zinātnes ministrijā (IZM) guvis atbalstu Liepājas Domes priekšsēdētāja pirmās vietnieces S. Goldes ierosinājums par arodskolu nosaukumos ietvertās numerācijas nomaiņu uz skaidri saprotamiem nosaukumiem, kuri izsaka skolas profilu. „Būtu svarīgi jau iestādes nosaukumā ietvert izpratni par to, kāds ir šīs skolas profils, mācību programmas ievirze – tas neapšaubāmi radītu lielāku pievilcību un interesi potenciālajos attiecīgās skolas audzēkņos”, uzskata S. Golde (Diena, 2007. gada 23. maijā).

Ministru Kabineta noteikumi, kuri apstiprināti 2008. gada 15. aprīlī (izm.gov.lv, sk. 2008. gada 13. okt.), paredz atteikties no numerācijas skaitļa vairāku profesionālo izglītības iestāžu nosaukumos un norāda, kāda profila profesionālo izglītību iespējams iegūt konkrētajā skolā. Bet MK dokumentā nav ieteikumu, kā nosaukumu pārveidot, ir tikai dots saraksts ar jaunajiem nosaukumiem. Paredzēts, ka jaunie nosaukumi skaidri norādīs, kāda profila profesionālo izglītību iespējams iegūt konkrētajā skolā, piem.: *Daugavpils Celtnieku profesionālā vidusskola* (iepriekšējais nosaukums – Daugavpils 38. arodvidusskola – AVS), *Kuldīgas Tehnoloģiju un tūrisma profesionālā vidusskola* (Kuldīgas 78. AVS) u. tml. Dažkārt jaunie nosaukumi tomēr neietver visu apgūstamo kvalifikāciju raksturojumu. Piemēram, *Liepājas Tūrisma un tekstila skola* (Liepājas 48. AVS) sagatavo viesnīcu servisa darbiniekus, pavārus un šūšanas operatorus, tāpēc izvēlētais nosaukums nav visai veiksmīgs, jo neietver visas specializācijas un var maldināt sabiedrību. (Šajā gadījumā nav skaidrs, kurā nozarē iekļaujami pavāri – pie tūrisma vai tekstila?).

No numerācijas skolas nosaukumā 2008. gadā atteikusies arī *Smiltenes Profesionālā vidusskola* (iepriekšējais nosaukums – Smiltenes 29. AVS) u. c. Rodas pamatots jautājums: Vai bija kāda nozīme mainīt nosaukumu, ja tas ir kļuvis garāks, bet nepieciešamā diferenciacija tomēr neparādās. Šāds raksturotājevārds gan ir universāls nozīmes ziņā, jo, mainot skolā apgūstamās profesionālās izglītības programmas, nav jāmaina skolas nosaukums.

Augstskolām un profesionālās ievirzes izglītības iestādēm (mūzikas, sporta skolas u. tml.) numerācija nosaukumā nav konstatēta.

Pēc apkopotajiem pētījumiem, izvērtējot numerācijas plusus un mīnus, var secināt, ka cipars kā diferencētājelements izglītības iestāžu nosaukumos arī mūsdienās ir atzīstams, jo cipars ir pietiekoši īss, neitrāls un daudzfunkcionāls izteiksmes līdzeklis.

Bibliogrāfija

1. Arhīvu fondi: LVVA, 2067. f.; Ventspils ZVA, 17. f.
2. *Diena*, 2007. gada 23. maijā
3. Kalme, V., Smiltnece, G. (2001) *Latviešu literārās valodas vārd darināšana un morfoloģija. Lokāmās vārdšķiras*. Liepāja: LiePA.
4. *Komunists*, 1940. gada 21. aug., Nr. 64
5. Krūmiņa, V., Skujiņa, V. (2002) *Normatīvo aktu izstrādes rokasgrāmata*. Rīga: Valsts kanceleja.
6. *Kurzemes Vārds*, 2006. gada 12. aprīlī
7. Laugale, V. (2009) *Izglītības iestāžu nosaukumi latviešu valodā: lingvistiskais aspekts*. Promocijas darba kopsavilkums filoloģijas doktora grāda iegūšanai valodniecības zinātņu nozares latviešu sinhroniskās valodniecības apakšnozarē. Liepāja : LiePA.
8. MLLVG I (1959) *Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika*. I. daļa. Rīga : LPSR ZA izdevniecība.
9. Skujiņa, V. (1993) *Valsts valodas prasmei lietvedības dokumentos*. Rīga: Biznesa komplekss.
10. Канделаки Т. Л. (1973) К вопросу о номенклатурных наименованиях. In: *Вопросы разработки научно-технической терминологии*. Рига: Зинатне, с. 60–70.